

szándékot és az önmentegetés hajlandóságát, Azzal sem az ösztönösséget veszi védelmébe, hogy az irodalom-magyarazatokról éles szavakat ejt, csupán az egyoldalúságot és a félremagyarazást veti el. Ezek az elvek azonban nem egy újfajta memoáirodalom lehetőségeit akarják megteremteni — Tersánszky „kegyeltsértő” és vitázó magatartása írói felfogásából következik, szenvedélytől fűtött mondatai nem a memoáirodalom új minőségéért küzdenek, hanem saját *szépirői ars poeticáját* fogalmazzák meg, írói elveit védelmezik és magyarazzák.

A Nagy árnyakról bizalmasan közvetlenül és természetesen idézi vissza az elhalt barátok és íróársak emlékét. Kis történeteket, jeleneteket formált emlékeiből; csaknem mindegyik írás az író emberi egyéniségét rajzolja meg, amennyire az esemény vagy anekdota keretei engedik. Emberi dokumentumokat nyújt, nem a műveket és még csak nem is az irodalmi világot, hanem az életben forgolódo, szerkesztéseket vagy éppen kocsmaikat járó írók emberi egyéniségét mintázza meg. Természetességéből és közvetlenségéből nem az következik, hogy a portréírásban fölényesség vezetne és hőseit „leleplezve”, mintegy papucsban mutatná be. Az értéket, írói küzdelmet tiszta szívvel becsüli és tisztelettel szól róla — még a kacagató jelenetekből is kiolvasható az irodalom iránti alázat. Mérték-tudásának meg mindig tanúságát adja. A közvetlenség és természetesség éles írói megfigyelésből származik — és Tersánszky emlékezéseinek épp az írói megfigyelés megbízhatóságából fakad a hitelessége. Elfogulatlanul közeledik hőséhez, friss szemmel nézi és ezért tud új vonásokat meglátni, új benyomásokat közölni. A „Találkozás Ady Endrével” ugyan nem ad felfedezést, de megerősíti és továbbszínezi a kialakult képet. A „Kafka Margit” című írás viszont már a szakembernek is ösztönzést jelenthet azáltal, hogy Kaffkának szinte már az egyéniségében adott volt az impresszionista módszer friss benyomásokra építő sajátossága. (44) „Osvát Ernő, a szerkesztők szerkesztője” azért érdemel figyelmet, hogy a Nyugat szerkesztőjéről a legnagyobb tisztelettel emlékezik meg, de egyirányúan korlátozott érdeklődését is megemlíti (62—65 és 79) és közben saját írói indulását, első novelláinak keletkezési körülményeit is elbeszéli (57—61). Önvallomás fonódik bele a Nagy Endre-portréba is, hősenek személye némileg háttérbe is szorult mert itt a zenész pálya örömeiről és viszontagságairól mesél és saját Képeskönyv Kabaréjának sorsát mondja el. Másutt nem önvallomást, pályarészletet sző bele portréiba, hanem irodalomról vallott felfogását foglalja vitázó mondatokba („Tóth Árpád”, „Móricz Zsigmond”).

A „Nagy árnyakról bizalmasan” melegen s

tisztelő és búcsúzó fájdalommal emlékezik meg Ady Endréről és Ignotusról, Szép Ernőről és Nagy Endréről, Tóth Árpádról és Móricz Zsigmondról, József Attiláról és Nagy Lajosról. Az írók vallanak arról is, kik álltak hozzá legközelebb, igazán kiket szeretett. Meghatottságát, benső személyes érdekelt-séget nem is titkolja, midőn Karinthy Frigyesről, Tóth Árpádról vagy József Attiláról ír. De ez nem a memoárok gyakori érzelmeskedései nála — az erős, életet szerető ember őszinte megnyilatkozása. Ezek a személyes motívumok a kötet igazi nyereségéhez tartoznak: az emlékező egyéniségét is felidézik, egy nagy életmű alkotójának emberi arcával ismertetnek meg.

Béla Miklós

Hevesi Sándor: A drámaírás iskolája. A tanulmányokat válogatta, sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: Staud Géza. Az előszót írta: Székely György. Bp. 1961. Gondolat K. 410 l.

A korszerű, szocialista magyar színház-kultúra kialakításáért tett erőfeszítések és kísérletek közepette, mint haladó hagyományra, mint közvetlen elődre szokás hivatkozni Hevesi Sándorra. László Anna Hevesi monográfiája, színészek, rendezők nyilatkozatai, s a Gondolat Kiadó nemrég megjelent Hevesi-kötete, *A drámaírás iskolája* bizonyítja, hogy életművével mint ma is élő és ható művészeti tényezővel kell foglalkozni.

Hevesi polgári beállítottságú színházi ember volt, de nagy műveltségével, célratörő tehetségével kiváló izlésével kiemelkedett kora átlagos színházi színvonalából s különösen az első világháború előtt, pályája derekán korszakos jelentőségre tett szert a magyar színháznak a századforduló európai áramlataiba való bekapcsolásában. Ezt a harcot nemcsak a híres Tháliában folytatta, hanem elméleti, kritikai, publicisztikai írásaival, nem utolsósorban a Pesti Naplóba írt, a közönség izlését befolyásoló, nevelő cikkeivel.

A drámaírás iskolája c. kötet Hevesi dramaturgiai tanulmányainak és hírlapi cikkeinek a gyűjteményét adja, mintegy három évtized terméséből válogat. A válogatásnak a legfőbb szempontja az volt, hogy valamilyen viszonylag egységes kép álljon össze, valami Hevesi-féle dramaturgia. A kötetet szerkesztő Staud Géza ezért úgy határozott, hogy az írásokat nem keletkezésük időrendjében állítja össze, hanem bizonyos kérdéscsoportok szerint. Hevesi azonban nem dramaturgiai rendszerezte, hanem népszerűsítő volt, s írásainak rendszerbe foglalása nehéz szerkesztői feladat. Az írók sorrendjét így csak az határozhatta meg, hogy az első cikkek arról szólnak, hogyan születnek a színdarabok, az utolsók pedig a jó befejezés arany szabályait foglalják össze.

Mindezzel együtt érdekes könyv A drámaírás iskolája, keresztmetszetet, eligazítást ad Hevesi dramaturgiai nézeteiről, s bizonyítja azt a szomorú feltevést, hogy a két világháború között a magyar színjátszás tragikusan kimaradt az európai színház haladó törekvéseiből, szinte válasz nélkül hagyta a modern színház nagy felkiáltásait.

Világosan kell látnunk, hogy kétféle Hevesi-hagyomány van: a fiatal Hevesi lázongó, állandóan az újat kereső öröksége, s a harcokban megfáradt, a támadásoktól megsebzett, a katolicizmusba menekülő, a válságot kitapintó, de az új iránt már érzéketlen művész drámája.

A fiatal, férfivá érett Hevesi imponáló felkészültséggel, határozott koncepcióval lép fel s rövidesen elismerést és tekintélyt vív ki magának. Amikor gyakorlati színházi ember lesz, az impresszionizmussal keresztezett naturalizmus a világszerte legjobban prosperáló színművészeti irányzat, s Ottó Brahm és Reinhardt nyomdokain, az ő tapasztalataikat felhasználva alakítja ki a maga színházi elképzeléseit és rendezői módszerét. Ifjúságának tudatát és művészi hitvallást formáló nagy élménye Ibsen s ez olyan nagy hatással van rá, hogy élete végéig nemcsak mint érték-mérőt mint példaképet tiszteli, hanem egyedüli módszernek, a modern dráma végső nagy csúcának is tekintti, aki után már „a mai dráma válsága”, „a hanyatló dráma” korszaka következik. S itt már is meg kell állnunk egy szóra. Nálunk még mindig igen sokan hajlamosak arra, hogy a hagyományokat dogmává merevítsék, szó szerint alkalmazzák. Az a dramaturg, drámatörténész vagy kritikus, aki Hevesit nem úgy tekinti példaképének, mint kora egyik legtájékozottabb, legműveltebb dramaturgját, hanem nézeteit veszi át szóról szóra, az abba az optikai csalódásba esik, hogy Ibsennel vagy Bernát Shaw-val véget ért a drámairodalom, s dramaturgiai írásai-ban vagy a klasszikusoktól hoz példát, s ha modern drámáról beszél, akkor Ibsent vagy G. B. Shaw-t ért alatta. Mert Hevesi a modern drámán Ibsen és G. B. Shaw drámáit érte, s az ő fénykorában, a század első évtizedében még valóban Ibsen a modern, bár már Csehov és Gorkij is megvívta ekkorra drámaírói csatájukat. Hevesi az egész kötetben egyszerűen le Csehov nevét s Gorkij drámáival szemben is komoly fenntartásai vannak. Szóval bizonyos konzervatív vonások már pályája első szakaszában is fellelhetők, a Tanácsköztársaság bukása után pedig mereven maradi álláspontra helyezkedik. Nemcsak a színházi avantgardról nem vesz tudomást, nemcsak Piscator, Meyerhold, Tairov és Jessner munkássága mellett megy el szó nélkül, de már nem tudja Pirandello, Giradoux és Claudel színpadának a jelentőségét sem felfogni. Észreveszi a színpad krízisét, a francia három-

szög-drámák rossz hatását színpadra és drámairodalomra, kitűnően elemzi több cikkében is a drámairodalom ketté válását a XX. században, a Boulevard-dráma és az üzlet-színház térhódításának társadalmi és kultúrális okait, de nem hisz abban, hogy az irodalom és az új dráma megválthatja a színpadot.

Olvastam nemrég egy kéziratot, valamilyen dramaturgiai ABC-t, amelynek a célkitűzése hasonlít A drámaírás iskolájához. A szerző Hevesi hívének, hagyományának folytatójának vallja magát, — de ezt dogmatikusan értelmezi. Harminc évvel későbbi írta munkáját Hevesinél, de a dramaturgiai példák ugyanazok, mint Hevesinél. S miközben a világ drámatörténetében Ibsen és Shaw megbecsült és kegyelettel tisztelt klasszikus lett, nálunk még belőle tanítják a modern dramaturgiát. S nem abból az aspektusból, hogy mennyit és hogyan hatottak a magyar drámára, hanem, hogy mennyiben folytatják a 19. századi előzményeket.

Igy vált nálunk a oroszul értelmezett Hevesi kultusz egyesek kezében a hagyományos színház megmerevítésének, a mai modern színház elleni görcsös, konzervatív szembeszégülésnek eszközévé.

Osváth Béla

Kiss Ferenc: A beérkezés küszöbén. Babits, Juhász és Kosztolányi ifjúkori barátsága. Bp. 1962. Akadémiai K. — MTA Irodalomtörténeti Intézet. 155 l. (Irodalomtörténeti Füzetek, 37.)

A tanulmány szerzője a nemrégiben megjelent levelezésre, kiadatlan írásokra, emlékezésekre, valamint az egyes korai versekre támaszkodva elmélyült figyelemmel rekonstruálta az első, „nagy” *Nyugat*-nemzedék három kiemelkedő alakjának ifjúkori barátságát, indulásuk éveit. Ennek során sok újat mond, összefüggéseket tár fel, tévedéseket igazít helyre, adalékokat és portré-részleteket ad — gondosan ügyelve arra, hogy az itt adott vonások beleilleszkedjenek majd a teljes életműből kirajzolódó összképbe. Ha valaki akár e három költő egyikével, akár a *Nyugat* indulásának előzményeivel, a századforduló eszmei légkörével vagy a modern polgári líra Magyarországon való kialakulásának problémáival akar foglalkozni, használna forgathatja — és kell is forgatnia — ezt a kötetet. Az írói pályán való elindulás első lépéseiről, a három költőt érintő eszmei hatásokról és egyéniségüknek erre adott reakcióiról mindhármuk esetében olyan alaposan kidolgozott, finoman árnyalt részleteket nyújt, melyek bizvást beilleszthetők egy-egy monográfia megfelelő helyére. S a tanulmány emellett távol áll a száraz ismeretétéstől: nem egy helyén színes, érdekes olvasmány is.